

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ЁШИДАГИ БОЛАЛАР ТАРБИЯСИДА ХАЛҚ ОҒЗАКИ ПОЭТИК ИЖОДИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Нарманов А.Х.

Чирчиқ давлат педагогика университети бошланғич таълим ва амалиёти кафедраси н.ф.ф.д (PhD) dotsent v.b.

Tayanch iboralar: сюжет, эртак, афсона, накл, ривоят, лоф, латифа, мақол топишмоқ.

Ключевые слова: сюжет, сказка, легенда, поговорка, повествование, чвала, анекдот, пославица, закадка.

Key words: plot, fairy, tale, legend, pogorovka, narration, chvala, anecdote, proverb, riddle.

Резюме:

Ушбу мақолада бошланғич таълим ёшидаги болалар тарбиясида халқ оғзаки поэтик ижодининг ўрни ва аҳамиятининг қисқачамазмуни баён этилган.

Резюме:

В данной статье обобщены роль и значение народной устной поэзии в воспитании детей младшего школьного возраста.

Summary:

This article summarizes the role and importance of folk oral poetry in the education of children of primary school age.

Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди миллий қадрият ва маданиятимизнинг ажралмас қисмидир. Халқимиз ўзининг бой ва бетакрор оғзаки ижод намуналари билан ҳар қанча фахрланса арзийди. Миллий адабиётимизнинг оғзаки шаклдаги дастлабки намуналари сифатида унда халқимизнинг узоқ йиллик анъана ва қадриятлари, этнографияси, орзу-умидлари, интилишлари, тили, маданияти, педагогик қарашлари ўз ифодасини топган. Мазкур адабий хазинани адабиётшунослик, тилшунослик, ахлоқшунослик, диншунослик, тарихий, фалсафий ва педагогик нуқтаи назардан илмий таҳлил қилиш қилиш мазкур фан соҳлари учун жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган илмий хулосаларни тақдим этади. Хусусан, педагогик нуқтаи назардан ХОПИ намуналарини таҳлил қилиш халқ педагогикасининг назарий асосларини мутаҳкамлаш, ёшларни миллий қадриятлар руҳида тарбиялаш, халқимизнинг тарихий тараққиёт тадрижида дўстлик, адолат,

тенглик каби умуминсоний тушунчаларнинг амалий талқинини кўриш, муайян илмий хулосалар чиқариш имкониятини беради.

ХОПИни илмий асосда тадқиқ қилиш, ўрганишда илмий ёндашув ва халқимиз тафаккури тадрижида фольклор асарларига нисбатан тадқиқотчиларнинг муносабати масаласини инобатга олиш зарур. Умуман, фольклорни ўрганишнинг илдизи антик дунё илмий тафаккурига бориб тақалади. Шу маънода, дунё илм-фани ривожига катта аҳамиятга эга бўлган қадимги сайёҳлар ва тарих билимдонларининг фольклор намуналари борасидаги қайдлари, фикр-мулоҳазалари ХОПИ тарихини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга манбалар сифатида қаралади.

Ўзбек ХОПИ намуналарини таҳлил қилиш, уларни келгуси авлодга етказиш билан боғлиқ дастлабки ишларни машҳур тилшунос олим Маҳмуд Кошғарий амалга оширган. “Девону туғотит-турк” асари ўзида кўплаб фольклор намуналарини бирлаштирган асар ҳисобланади. Олим туркий сўз ва ибораларнинг лексик маъносини изоҳлаш, уларни таҳлил қилиш ва тушунтириш мақсадида мақол, афсона, кўшиқ каби фольклор намуналаридан фойдаланган.

ХОПИ ёзма адабиётдан ўзининг қуйидаги хусусиятларига кўра фарқ қилади:

- оғзаки тарзда ижод ва ижро қилиниши;
- муаллиф сифатида халққа нисбат берилиши;
- кучли анъанвийлик хусусиятига эгалик;
- муаллифнинг анонимлиги;
- бир неча вариантга эгалик.

Мазкур хусусиятлар ХОПИнинг ўзига хослигини белгилайди ва яратилган асарларни таҳлил қилишда уларни инобатга олиш зарур. ХОПИ намуналарининг йиллар давомида оғзаки шаклада яратилиши ва ижро этиб келинаётгани мазкур асарларнинг композицияси, структураси, сюжети ва мазмунига бевосита ўз таъсирини ўтказади. Халқ оғзаки ижод намуналарида тарихий асосга эга бўлган фактлар мавжуд ва улар оғиздан оғизга кўчиши натижасида муайян даражада реалликдан узоқлашиши, бадий тўқима билан бойитилиши, ўзгаришларга учраши ҳам мумкин. Шундай вазиятларда халқ оғзаки ижод намуналарини ўқиш ва таҳлил қилиш жараёнида ўқувчи ёки тадқиқотчидан муайян тарихий билим ва кўникмаларга эга бўлиш ҳам талаб қилинади.

Фольклор – синкретик хусусиятга эга бўлиб, бир нечта санъат турларига хос элементларни ўзида мужассамлаштиради. Унинг талай намуналари сўз ва куй уйғунлигида ижро этилади. Аксарият фольклор асарларида сўз

етақчи ўринни эгаллайди. Эртақ, афсона, нақл, ривоят, лоф, латифа, мақол ва топишмоқ жанрлари шундай характерга эга. Халқ эртақлари ва драматикада ҳаракат ва мимика, куй ғоявий-бадиий мазмунни ифодалашда бир қадар аҳамият касб этса-да, барибир, сўз мазмунни очувчи асосий восита бўлиб қолаверади. Бу эса фольклорнинг сўз санъати сифатидаги моҳиятини тўла-тўқис тасдиқлайди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 26 апрелда “Бахшичилик ва дostonчилик санъатини янада ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 304-сонли қарори қабул қилинган бўлиб, унда жумладан шундай дейилади: “Айни пайтда бахшичилик ва дostonчилик санъатининг тарихи, бахшилар ва дostonчилар ижодини мукамал ўрганиш, бу борада фундаментал тадқиқотлар олиб бориш, ХОПИ ёдгорликларини тўплаш, нашр этиш юзасидан яна кўпгина чора-тадбирларни амалга оширишга эҳтиёж сезилмоқда.”

2021 йил 16 декабрда ЮНЕСКОнинг Номоддий маданий меросни асраш ҳукуматлараро қўмитаси томонидан Бахшичилик санъати Инсониятнинг номоддий маданий мероси репрезентатив рўйхатига киритилгани катта воқелик бўлди. Шу муносабат билан Президентимиз Шавкат Мирзиёев бахшичилик санъати намояндалари ва мухлисларига табрик йўллади. Мазкур табрикда “Бу юксак эътироф дунё ҳамжамиятининг Ўзбекистоннинг қадимий тарихи ва бой маданиятига, ранг-баранг ижодий мактаблар ва изчил ривожланиш силсиласига эга бўлган ноёб бахшичилик санъатига улкан ҳурмат-эътиборининг ёрқин ифодасидир”, дейилади.

Фольклор намуналари ёшларнинг, хусусан, мактаб ўқувчиларининг нутқини ўстиришда, уларни халқ донишмандлиги дурдоналари билан таништиришда ҳамда уларда халқчил хислатларни тарбиялашда катта аҳамиятга эгадир. Ўқувчилар бошланғич синфлардан бошлаб ХОПИ намуналари билан танишадилар. Ўқитувчи уларга фольклор асарларидаги теран фалсафий мазмунни таништиради. Кейинроқ, уларнинг ўзлари ҳам синфда ўрганган мақолларига яқин мақол ва ҳикматларни ота-оналаридан, ўқиган китобларидан тўплашга интиладилар. Ўқувчилардаги мазкур хатти-ҳаракатлар замирида уларнинг халқ мақоллари мазмунига нисбатан теран ҳурматни, уларнинг аҳамияти борасида чуқур мушоҳада қилаётганини тушунишимиз мумкин.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки болалар нутқини турли омиллар воситасида ривожлантиришга нисбатан компетенциявий ёндашув уларда ахборот-коммуникатив компетенцияларни шакллантиришга,

ижтимой муносабатларга тез ва осон киришиш кўникмаларини қарор топтиришга, фанларни ўзлаштиришдаги сифатни таъминлашга ёрдам беради. Бола нутқининг тўғри шаклланиши, асосан, бошланғич таълимда изга солинади ва ўрта таълимда такомиллаштирилади. Нутқ – шахс фаолиятининг тури бўлиб, тил воситалари асосида тафаккурни ишга солиш билан намоён бўлади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги 187-сон “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарорига 5-илова / Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 14-сон, 230-модда.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори. Бахшичилик ва дostonчилик санъатини янада ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. 2018 йил 26 апрель, 304-сон / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 27.04.2018 й., 09/18/304/1109-сон; 09.03.2019 й., 09/19/199/2729-сон.
3. Адизов Б.Р. Бошланғич таълимни ижодий ташкил этишнинг назарий асослари. - Т.: 2002
4. Ахмаджонова М.Э., Маматқулова Д.Б. Бошланғич синф ўқувчиларини оғзаки ва ёзма нутқини ўстириш тизими // Молодой учёный. 2017. -№4.2 (138.2). –С.6-8.
5. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / [сост. М. Ю. Бабанский ; авт. вступ. ст. Г. Н. Филонов, Г. А. Победоносцев, А. М. Моисеев ; авт. коммент. А. М. Моисеев] ; Акад. пед. наук СССР. - М. : Педагогика, 1989.
6. Болтаева Б. Бошланғич синфларда луғат устида ишлашда ибораларни ўрганиш. Замонавий узлуксиз таълим муаммолари: инновация ва истиқболлар. Халқаро илмий конференция. – Тошкент:. – 2018.
7. К.Имомов, Т.Мирзаев, Б.Саримсоков, О.Сафаров. Ўзбек ХОПИ. Т.: «Ўқитувчи», 1990. –Б.5.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори. Бахшичилик ва дostonчилик санъатини янада ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. 2018 йил 26 апрель, 304-сон / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 27.04.2018 й., 09/18/304/1109-сон; 09.03.2019 й., 09/19/199/2729-сон
9. Бахшичилик – минг йилликлар билан юзлашган халқона боқий санъат / https://uz.uz/uz/posts/baxshichilik-ming-yilliklar-bilan-yuzlashgan-xalqona-va-boqiy-sanat_331757.